

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної роботи
Кафедра логопедії і спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ У ДОШКІЛЬНИКІВ
ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ ІІІ РІВНЯ В
УМОВАХ КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЙ»**

Виконала: здобувач вищої освіти
заочної форми навчання
спеціальності 016 Спеціальна освіта
спеціалізації 016.01 Логопедія
Веруцька Марина Володимирівна

Науковий керівник: **Мілевська О. П.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри логопедії і
спеціальних методик

Рецензент: **Докучина Т. О.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЗАСВОЄННЯ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ ДОШКІЛЬНИКАМИ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ	8
1.1. Сутність поняття „емотивна лексика” та її значення для психо- мовленнєвого розвитку дошкільника.....	8
1.2. Характеристика розвитку емотивного словника дітей із загальним недорозвитком мовлення.....	16
1.3. Методичні аспекти логопедичної роботи з формування емотивної лексики у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.....	23
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ	33
2.1. Обґрунтування методики констатувального дослідження.....	33
2.2. Аналіз результатів констатувального дослідження.....	41
РОЗДІЛ III. КОМУНІКАТИВНІ СИТУАЦІЇ ЯК МЕТОД ЗБАГАЧЕННЯ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ.....	58
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	72
ДОДАТКИ.....	80

ВСТУП

Актуальність дослідження. Мовленнєвий розвиток дошкільника – це тривалий процес накопичення великої кількості мовно-мовленнєвих засобів та опанування широкого кола умінь щодо використання цих засобів. Першорядним мовно-мовленнєвим засобом виступає лексика рідної мови – словниковий запас, до складу якого входять лексеми для позначення назв предметів навколишнього, назв дій та ознак, назв станів предметів, відчуттів, почуттів, переживань, ставлень, намірів тощо. Лексичний розвиток входить до поняття мовленнєвої компетентності дитини.

Проблеми розвитку лексики в дошкільному віці розглядали А. Богуш, Л. Виготський, О. Гвоздєв, Н. Горбунова, Д. Ельконін, М. Жинкін, Л. Калмикова, К. Крутій, О. Леонтєв, Л. Луценко, Г. Розенгард-Пупко, С. Русова, Ф. Сохін, О. Ушакова, Л. Федоренко, С. Цейтлін та ін. Науковці аналізували закономірності, поетапність опанування лексики та кількісно-якісний склад дитячої лексики; досліджували механізми засвоєння лексичних значень та семантичних характеристик дитячого словника – особливостей засвоєння іменникової семантики, дієслівної, прикметникової тощо.

Вивчення чинників активізації дитячої лексики показало, що серед них особливого значення має емоційність дорослого, зокрема його емоційно-виразне мовлення (Л. Калмикова, І. Сопрун, Н.Славіна, І. Хачпанова, В. Шаховський, М. Шпак та ін.), оскільки емоційно-інтуїтивний рівень сприймання навколишнього і реагування на зовнішні подразники є базовим в онтогенезі психомовленнєвого розвитку дитини.

Окрему групу лексичних засобів становить емотивна лексика – слова для позначення емоцій (власне емоційна лексика), емоційних станів, почуттів та оцінних характеристик, для озвучення ставлення індивіда до предметів, явищ, подій навколишнього середовища; для відображення внутрішнього стану особистості (емотивна лексика). Дослідження емоційної та емотивної лексики проводились науковцями частково, у контексті досліджень емоційної

сфери з позицій когнітивної психології (праці О. Тихомірова, Н. Чомскі, Ж. Піаже, В. Скіннер та ін.), з позицій діяльнісно-поведінкового підходу (праці О. Асмолова, Д. Ельконіна, О. Леонтьєва, О. Осницького, С. Рубінштейна та ін.); з позицій психології особистості (Л. Виготський, П. Гуревич, Г. Костюк, Б. Ломов, С. Рубінштейн, А. Адлер, Е. Еріксон, Е. Фромм та ін.); в аспекті психофізіології (П. Анохін, О. Лурія, І. Павлов, І. Сеченов, Б. Теплов, Є. Хомська та ін.) та теорії емоцій (праці П. Симонова, Р. Вудворса, К. Ізарда, Є. Ільїна, Д. Мюллер, В. Джеймс та ін.). Науковці довели, що здатність індивіда відчувати, переживати емоції, розуміти емоції та емоційні стани інших має зовнішнє вираження словесній формі; що вербалізація емоцій та емоційних станів, своїх відчуттів дозволяє регулювати психічний стан.

Проблеми емоційного розвитку та емотивної лексики, як його невід'ємної частини, у дітей з психофізичними порушеннями вивчалися науковцями у процесі дослідження їхніх психічних процесів, навчально-пізнавальної діяльності, поведінки (О. Белова, Л. Вавіна, В. Галущенко, Гудим, Е. Данілавічюте, І. Дмитрієва, А. Душка, В. Засенко, В. Кобильченко, В. Лубовський, О. Мамічева, Л. Прохоренко, О. Романенко, Л. Руденко, Т. Сак, Н. Сікарчук, О. Хохліна, С. Яковлева та ін.). Учені виокремили певні особливості емоційного розвитку цих дітей, а саме: схильність до страхів, порушення спілкування, невпевненість у собі, пасивність, сором'язливість, відсутність жвавості емоцій та почуттів, недостатність позитивних переживань тощо. Визначені особливості, на думку науковців, призводять також до труднощів засвоєння соціального досвіду через низький рівень комунікативної активності (І. Мартиненко, І. Кривов'яз, О. Алмазова, Б. Халілова, L. Leonard). Специфіка мовленнєво-комунікативного розвитку дітей з порушеннями мовлення привертала увагу науковців до вивчення емоцій цих дітей на внутрішньому та зовнішньому рівнях (І. Мартиненко, О. Павлова, О. Федосєєва). Зазначені вчені відмічають негативізм, страхи (логофобії), підвищену емоційну тривожність, знижений емоційний

фон, низьку емоційну чуйність, високу емоційну лабільність дітей з різними мовленнєвими порушеннями, що відображається на вербальному рівні.

Між емоційною сферою і емотивною лексикою існує діалектичний зв'язок: емотивна лексика виступає як компонент емоційної сфери (Т. Бондарчук, Н. Іванова, О. Лелюх-Степанчук, О. Льошенко, О. Маляр та ін.), а емоційність, як основний критерій емоційної сфери, виступає як умова і ознака успішної комунікації, оскільки сприяє залученню до спілкування (Л. Груша, Л. Журавльова, М. Шпак, М. Півень, Т. Піроженко). В свою чергу, успішна комунікація стимулює засвоєння соціального досвіду.

Завдяки емотивам мовлення набуває емоційної виразності, експресивності. Для дитини, яка включена у соціальні стосунки важливо уміти аналізувати свій стан, розуміти стан інших, співпереживати, співчувати, адекватно оцінювати вчинки інших та власні, висловлювати власне відношення до соціального оточення, регулювати свої стосунки з оточенням та опанувати уміння позитивного, приємного спілкування. Звісно, розвиток цих умінь залежить від динаміки мовленнєвого розвитку в цілому та значною мірою опосередкований емотивною лексикою.

Водночас мовленнєвий розвиток дошкільника має практичний характер, адже відбувається завдяки активній комунікації з однолітками та дорослими (А. Богуш, Т. Піроженко, М. Лісіна, Ф. Сохін та ін.). У загальній картині психічного зростання дошкільника комунікативно-мовленнєвий розвиток забезпечує дитині можливість самовираження (Т. Піроженко). З іншого боку, авторка зазначила, що розвиток активного мовлення і комунікативної сфери в цілому детерміновані емоційно збагаченим мовленням дорослого, вказуючи на важливість емоційної лексики.

У дітей з загальним недорозвитком мовлення порушується засвоєння лексичного компоненту в цілому (І. Кондратенко, Л. Трофіменко, О. Ткач, О. Мілевська, Є. Соботович, К. Зелінська-Любченко, Ю. Рібцун та ін.) та емотивної лексики, зокрема (В. Галущенко, Н. Сікарчук, О. Мілевська, О. Белова та ін.). Обмеженість словника у ланці контекстуально-абстрактних

значень, знижена емоційна чуйність перешкоджають розвитку умінь правильно висловити власні почуття та переживання. В. Галущенко наголошує на порушеннях вираження емоційно-сміслового змісту у висловлюваннях дітей із загальним недорозвитком мовлення.

Проблема розвитку емотивної лексики у дошкільників з III-IV рівнем загального недорозвинення мовлення та її значення для комунікативного розвитку цих дітей недостатньо представлена на сучасному етапі розвитку теорії та практики логопедії. Тому важливо розглянути корекційно-розвиткові можливості комунікативних ситуацій як засобу формування емотивної лексики у цих дітей. Окреслені проблеми обумовлюють актуальність теми дослідження.

Мета дослідження – розроблення методичного забезпечення логопедичної роботи з формування емотивної лексики у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

Відповідно до визначеної мети завданнями дослідження є:

1. Вивчення та аналіз науково-методичної літератури з проблеми дослідження; обґрунтування значення емотивної лексики для комунікативного розвитку дошкільника.

2. Визначення типових закономірностей розвитку емотивного словника у дошкільників з нейротиповим розвитком мовлення та у дітей з загальним недорозвиненням мовлення.

3. Експериментальне вивчення стану сформованості емотивного словника у дошкільників з загальним недорозвиненням мовлення.

4. Розроблення та апробація методичного забезпечення з формування емотивної лексики у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.

Об'єкт дослідження – процес лексичного розвитку дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.

Предмет дослідження – методичне забезпечення логопедичної роботи з формування емотивної лексики у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення засобами комунікативних ситуацій.

Методи дослідження: *теоретичні:* вивчення наукової, методичної літератури з проблеми дослідження; методи порівняння та узагальнення; *емпіричні:* бесіда, діагностико-прогностичні методи; інтерпретаційні: кількісний і якісний аналіз емпіричних даних.

Елементи наукової новизни: уточнено теоретичні відомості щодо сутності емотивної лексики та особливостей її розвитку у дошкільників з нормотиповим мовленнєвим розвитком та загальним недорозвитком мовлення; узагальнено значення емотивів для розвитку комунікативних умінь; досліджено рівні сформованості емоційної лексики та комунікативних умінь у дошкільників ЗНМ III рівня; обґрунтовано прийом комунікативних ситуацій як засіб формування емотивної лексики у дітей з загальним недорозвитком мовлення.

Практична значущість дослідження полягає у розробленні емотивного словника та методичного забезпечення для формування емотивної лексики у дітей з загальним недорозвитком мовлення. Матеріали дослідження рекомендовані логопедам закладів загальної дошкільної освіти, компенсуючого та інклюзивного типу, батькам, здобувачам вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта. Логопедія.

Експериментальна база дослідження: Любарський ЗДО (м. Любар, Житомирська обл.). Дослідження охопило 36 осіб, з них 10 дітей з типовим мовленнєвим розвитком і 14 дітей з загальним недорозвиненням мовлення, 12 батьків.

Апробація дослідження відбувалась на звітних науково-практичних конференціях студентів, магістрантів, КПНУ імені Івана Огієнка (2022 р.).

Результати дослідження відображені в 1 публікації.

Структура та обсяг роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (74 найменування). У роботі вміщено 3 таблиці, 9 рисунків. Основний зміст роботи викладено на 70 сторінках.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження нами було зроблено такі висновки:

1. Проаналізовано, що емотивна лексика є складовою лексичного компоненту та має важливе значення для особистісного розвитку дошкільника. До емотивної лексики належать мовно-мовленнєві засоби для позначення назв емоцій і для вираження емоційних станів. Вербалізація емоцій, емоційних станів, почуттів важлива для регуляції власних емоційних станів дитини, поведінки та комунікативної сфери. Емотивна лексика складається зі слів для позначення семантичної структури емоцій (емотиви), для позначення лише ідеї емоцій (асоціативи-емотиви) та зі слів, які не мають безпосереднього вираження емоцій, але вміщують оцінне ставлення до них; вона представлена іменниковою, прикметниковою, дієслівною семантикою. Первинною формою емоційної лексики вважаються вигуки.

2. Визначено, що опанування емотивної лексики відбувається на основі пізнання навколишнього, у процесі психо-мовленнєвого розвитку та потребує включення до активного емоційного спілкування з дорослим. За умов типового онтогенезу опанування емотивною лексикою співставно з розвитком емоційної сфери дитини; в сукупності вони складають тло комунікативних умінь та комунікативної поведінки дитини.

Порушення у засвоєнні емотивної лексики спостерігаються у дітей із ЗНМ: відзначається сповільненість лексичного розвитку, звуження лексичних значень, труднощі актуалізації і диференціації слів. Цим дітям властиві особливості формування емоційної сфери; вони не розрізняють багатьох емоцій та не здатні зрозуміти відповідні емоційні стани; змішують лексичну семантику та схильні до стереотипного використання слів. Відзначаються недоліки вираження емоційно-сміслового змісту висловлювання у цих дітей, знижена кількість уживаних емотивів; труднощі вербалізації власних емоцій та емоцій інших, труднощі висловлення почуттів та переживань.

Означені недоліки суттєво знижують ефективність спілкування з однолітками та гальмують розвиток навичок соціальної комунікації.

Серед засобів корекційної роботи з формування емотивної лексики та розвитку комунікативних умінь у дошкільників із ЗНМ набув поширення системний підхід, який передбачає стимуляцію пізнавальної активності, налагодження невербального і вербального контакту з дорослим паралельно з розвитком емоційної сфери дошкільника.

3. Досліджено стан сформованості емотивного словника та комунікативних умінь у дошкільників експериментальної та контрольної груп та виявлено:

- середній рівень розуміння емотивної лексики у дітей з ЗНМ III р. (43%) та достатній і низький рівні (по 29%); достатній і середній рівень у дітей з нормотиповим мовленням (відповідно 70% і 30%); дошкільники з ЗНМ уподібнюють значення окремих емотивів на позначення простих емоцій („сум-образ”, „радість-задоволення”), утруднюються у оцінці значення складних емоцій, пов’язаних з аналізом соціально-поведінкових ситуацій (низький рівень розрізнення – 43%, середній і достатній – по 29%); дошкільникам з нормотиповим мовленням доступне розрізнення соціальних емоцій на достатньому (60%) і середньому рівнях (40%);

- з погляду батьків стан емоційного розвитку дошкільників з ЗНМ є задовільним у частини дітей (58%): вони здатні до співчуття, бувають лагідними, уважними до людей, тварин; переважаючим настроєм є сумний (67%) та водночас ці діти піддаються позитивному впливу сміху (70%); дітям із ЗНМ притаманні труднощі спілкування з однолітками (50%), але на переконання батьків, добре з ними поводяться; труднощі вербалізації своїх емоцій, відчуттів визнають 67% батьків, з них 42% засвідчили повне невміння дітей до пояснення своїх переживань;

- емоційне реагування дошкільників з ЗНМ на вимогливість та правила невірноважене та інколи неадекватне; стан емоційного неблагополуччя виникає в умовах відповідальності (дорученні і вимоги батьків, правила та

заборони з боку дорослих, випадки особистої відповідальності за виконувану діяльність); пасивне неприйняття ситуацій активності властиве третині цих дітей (36%); окремі діти піддаються психосоматичним реакціям в умовах відповідальних ситуацій (14%); потреба у підтримці, схваленні та індивідуальному підході виявлена у 29% дітей з ЗНМ;

- вербалізація соціальних (складних) емоцій у відповідності до їх усвідомлення доступна більшості дошкільникам з нормотиповим розвитком мовлення (70% – достатній рівень, 30% – середній; низький – відсутній); у дошкільників із ЗНМ ця здатність знаходиться переважно на низькому (43%) середньому (36%) рівнях; достатній рівень доступний малій кількості дітей (3 дит., 22%).%;

- мовленнєво-комунікативні уміння краще сформовані у дошкільників з типовим мовленням (90% – середній і 10% – достатній рівень); ці діти у більшості позитивно сприймають ситуативно-діяльнісну комунікацію (65%), демонструють уміння домовитися та переконати партнера (60%), дають емоційно-оцінні характеристики (100%) з використанням емотивної лексики (60%) та невербальних засобів комунікації (100%);

діти з ЗНМ меншою мірою проявляють мовленнєву ініціативу (65%), гірше володіють уміннями домовлятися (40%) та переконувати (7%); схильні до нейтрального (43%) і позитивного (43%) сприймання ситуативно-діяльнісної комунікації, окремі діти – ставляться негативно (14%); дошкільники з ЗНМ зрідка використовують емотиви під час оцінювання ситуативно-комунікативної взаємодії (29%) та віддають перевагу вигукам, проте активніше користуються невербальними засобами комунікації (65%).

4. Враховано особливості розвитку емотивного словника дошкільників із ЗНМ III рівня та їхню здатність до ситуативної комунікації, основі чого розроблено тематику та зміст комунікативних ситуацій для збагачення емотивної лексики. Укладено орієнтовний емотивний словник з визначеними підгрупами: слова-емоції, слова-емоційні стани, слова-риси характеру, означальні емотиви, дієслівні емотиви.

Розроблене методичне забезпечення передбачає паралельне формування денотативного і контекстуального значення лексичних засобів у процесі розвитку інтерактивної діяльнісно-ситуативної комунікації. Визначені комунікативні ситуації містять глибокий емоційний контент зорієнтовані на вербалізацію емоцій, емоційних станів, оцінного ставлення до предметів, подій, явищ навколишнього.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів означеної проблеми і потребує продовження. Перспективою дослідження є розроблення системи корекційно-розвиткових занять з формування емотивної лексики у дошкільників з загальним недорозвитком мовлення III рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азовська Н. В., Бережна В.В. Формування лексичної компетентності в молодших школярів із загальним недорозвитком мовлення засобами ігрової діяльності. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 4. С. 114–124.
2. Біда С.О. Базові емоції: поняття та види. *Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огісика, інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України* / за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип. 16. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. С. 35–46.
3. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник / за ред. А.М. Богуш. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2015. 304 с.
4. Богуш А.М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років. Монографія. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 374с.
5. Богуш А.М., Луцан Н.І. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Навчально-методичний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. 304 с.
6. Бондарчук Т. І. Лексичні засоби вираження емотивного значення. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Мовознавство* № 5 (330). Луцьк : СНУ, 2016. С. 285–289.
7. Белова О.Б. Особливості прояву емоцій у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал*. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. № 8 (92). С. 355–364.
8. Белова О. Б. Особливості прояву емоційних переживань у молодших школярів з порушеннями мовлення. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць / за ред. В. В. Нечипоренко. Вип. XV. Кам'янець-Подільський: Видавець Панькова А.С., 2019. № 15. С. 5–14.

9. Блінова Г.Й. Подолання мовленнєвих вад дітей: У 2 ч. Київ : Благовіст, 2005. Ч. 1. 272 с.
10. Володіна В.С. Альбом з розвитку мовлення: Говоримо правильно. Київ : ТОВ «Перо», 2011. 96 с.
11. Выготский Л.С. Мышление и речь. Москва : Лабиринт, 1999. 352 с.
12. Галущенко В.І. Особливості впровадження завдань з розвитку емоційної лексики у дітей з порушеннями мовлення в умовах карантину. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : Зб. наук. праць*: Вип. 16. том 1 / за ред. М.К. Шеремет. Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2020. С. 60–67.
13. Груша Л. О. Педагогічні умови виховання емоційної культури дітей молодшого шкільного віку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13. 00. 07; АПН України. Київ, 2009. 22 с.
14. Деревійко С.П. Розуміння емоцій як раціональний компонент емоційного інтелекту. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Психологічні науки*. Чернігів, 2011. Вип. 94. С. 144 – 148.
15. Дерев'янюк Н.П. Формування словникового запасу у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення: навчальний посібник. Київ : Аксіома, 2006. С. 57–60.
16. Горбунова Н.В. Система лексичної роботи з дітьми старшого дошкільного віку: навчальний посібник. Київ: Наука і освіта, 2006. С. 72–76.
17. Грибань Г.М. Психологічні передумови оволодіння лексичною семантикою молодшими школярами із ТПМ. *Теорія та практика сучасної логопедії: Зб. наук. праць* : Вип. 4. Київ : Актуальна освіта, 2007. С. 38–49.
18. Ігнат'єва С.А., Грецьких В.М. Мовленнєвий розвиток. Старша група. Харків : Видавництво «Ранок», 2009. 144 с.
19. Журавльова Л. В., Шпак М. М. Саморегуляція в структурі емоційного інтелекту молодших школярів. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2016. Вип. 3. С.57.

20. Заплатна С.М. Сучасний підхід до проблеми логопедичного обстеження дітей з недорозвитком мовлення. *Педагогіка та спеціальні методики: Зб. наукових статей*. Вип. II. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2002. С. 8–13.
21. Іванова Н.Д. Про типологію емотивної лексики. *Філологічні діалоги: зб. наукових праць*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2013. Вип. 2. С. 88–93.
22. Ільїна Н. В. Розвиток структури лексичного значення слова у дітей дошкільного віку. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. праць. Київ: вид-во НПУ М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 24. С. 113–117.
23. Ільїна Н. В. Проблема формування образного мовлення у дітей дошкільного віку в нормальному та патологічному онтогенезі. *Педагогічні науки* : зб. наук. праць. Херсон : вид-во ХДУ, 2010. Вип. 56. С. 169–174.
24. Кондратенко І.Ю. Особенности овладения эмоциональной лексикой детьми дошкольного возраста с общим недоразвитием речи. *Дефектология*. 2002. № 6. С. 51–59.
25. Колунова Л. А. Работа над словом в процессе развития речи детей старшего дошкольного возраста. Минск : „Зарница”, 1993. 120 с.
26. Калмикова Л.О. Розвиток значення і смислу слів в онтогенезі. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць. Київ, 2003. Том 5. С. 96-104.
27. Лелюх-Степанчук О. О. Особливості емоційного розвитку дітей молодшого шкільного віку. *Теорія і практика сучасної психології*. 2018. Вип. 2. С. 140–144.
28. Лемовська Л. В. Становлення слова у дітей дошкільного віку: теоретичний аспект. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. Вип. 33. С.56–62.
29. Леонтьев А.А. Психолінгвістический анализ семантики и грамматики: на материале онтогенеза речи. М.: Наука, 1990. 165 с.

30. Лисенкова І. П. Детермінанти емоційного розвитку дітей з когнітивними порушеннями : дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19. 00. 08. Київ, 2019. –420 с.
31. Льошенко О. А. Емоційний інтелект та емоційна компетентність: проблеми співвідношення. *Вісник Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка : Психологія. Педагогіка. Соціальна робота*. Київ, 2011. № 2. С. 51.
32. Лурия А.Р. Язык и сознание / под ред. Хомской Е.Д. Москва : Просвещение, 1979. 396 с.
33. Маляр О. І. Довільність емоційної регуляції та чинники її розвитку у молодших школярів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07., НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 20 с.
34. Малярчук А.Я. Обстеження мовлення дітей: дидактичний матеріал Київ : Літера ЛТД, 2004. 104 с.
35. Мартиненко І.В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення : монографія. Київ : ДІА, 2016. 304 с.
36. Марченко І.С. Спеціальна методика розвитку мовлення (логопедична робота за корекції мовлення у дошкільників) : навч. посіб. Київ : Видавничий дім „Слово”, 2015. 312 с.
37. Матійків І. М. Тренінг емоційної компетентності : навч.-метод. посібник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 112 с.
38. Мілевська О.П. До питання формування зв'язних висловлювань в учнів із загальним недорозвитком мовлення. *Логопедія: науково-методичний журнал*. 2011. №1. С. 45–51.
39. Мілевська О.П. До питання методичного забезпечення з формування описової лексики у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Інноваційні наукові дослідження у сфері педагогічних та психологічних наук: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 3-4 травня,*

2019). Київ : Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського, 2019. С. 313–334.

40. Мілевська О.П. Методичні аспекти формування описових умінь у старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Збірник наукових праць: Педагогічні науки*. Херсон: Херсон: Херсонський державний університет, 2017. Вип. LXXV, Т.1. С. 137–140.

41. Мілевська О.П. Особливості актуалізації описової лексики у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. *Наукова дискусія: питання педагогіки та психології: зб. за матеріалами Міжнар.науково-практ. конф.(м. Київ, Україна, 30 лист.-1 грудня 2018 р.)*. Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2018. С. 75–78.

42. Мілевська О.П. Формування емотивів у молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення: психологічний та лінгводидактичний підходи. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжсвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 39. С. 249–255.

43. Мацко Л. А., Пришак М. Д. Основи психології та педагогіки : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2009. 163 с.

44. Медведєв О. І. Розвиток емоційної сфери особистості дитини як психолого-педагогічна проблема. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. № 44. 173–179 с.

45. Плохій З.П.Малятко: Програма виховання дітей дошкільного віку. Київ : ІМЗО, 1999. 288 с.

46. Пилипенко О. М. До проблеми дослідження емоційного інтелекту молодших школярів з порушеннями мовленнєвого розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: Збірник наукових праць*. Вип. 28. 2011. С. 234–239.

47. Півень М. А. Структурні особливості емоційної зрілості особистості: автореф. канд. психол. наук : спец. 19.00.01. Харків, 2017. 18 с.

48. Піроженко Т.О. Мовлення дитини. Київ : Плавник, 2005. С.38–54.
49. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини. Київ : Нора-принт, 2002. 311 с.
50. Попова Т. С., Горват-Янушевська І. І. Теоретичні засади дослідження емоційного інтелекту. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу „Кислово-Могилянська академія”*. Серія : соціологія. Вип. 232. 2014. С. 63–66.
51. Рібцун Ю.В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс. Київ : Освіта України, 2011. 292 с.
52. Рібцун Ю.В. Розвиток емоційної сфери дітей із тяжкими порушеннями мовлення. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : науково-метод. збірник*. Вип 16. Київ : Інститут спеціальної педагогіки та психології ім. М. Ярмаченка АПН України, 2020. С. 48–59.
53. Сікарчук Н. Д. Формування емоційно-оцінної лексики у дітей старшого дошкільного віку з моторною алалією засобами художньо-мовленнєвої діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.03 Київ, 2011. 23 с.
54. Сікарчук Н. Д. Дослідження рівня сформованості лексичної складової лінгвістичної компетенції емоційно-оцінної лексики у старших дошкільників з моторною алалією. *Логопедія: науково-метод. журнал*. 2012. № 2. С. 81–84.
55. Сікарчук Н.Д. Загальна характеристика складових емоційно-оцінної лексики та особливості розвитку її складових у дітей із моторною алалією відповідно до рівня мовленнєвого недорозвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2011. Вип. 18. С. 235–238.
56. Славіна Н. С. Психологічні особливості емоційно-почуттєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19. 00. 07. Київ, 2009. 23с.

57. Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. *Дефектологія*. 2003. № 2. С. 2–11.

58. Сопрун І. П. Розвиток емоційної сфери дітей дошкільного віку в різних соціальних умовах виховання : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19. 00. 07. Одеса, 2000. 16 с.

59. Сухар В.Л. Розвиток мовлення: конспекти комплексних занять. Харків : Вид-во «Ранок», 2009. 208 с.

60. Ткач О.М. Формування семантичних полів слів в онтогенезі. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія* / за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. Вип. III. С. 192–197.

61. Трофименко Л. І. Теоретичні засади дослідження лексичної сторони мовлення у дошкільників в умовах нормального та порушеного онтогенезу. *Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови : збірник наук. праць*: Вип. 4. Ч. 1 / за ред. В. В. Засенка. Київ, 2013. С. 85–95.

62. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей середнього дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ: Актуальна освіта, 2007. 120 с.

63. Трофименко Л. І. Діагностика та корекція загального недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку : навч.-метод. посібник. Київ : Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2014. 72 с.

64. Федорович Л.О., Пишалка Я.О. Конспекти логоритмічних занять із дітьми дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням Запоріжжя: ТОВ «ЛІПС», 2009. 288 с.

65. Харченко Т. Г., Чуйкова Т. П. До питання становлення емоційної сфери дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. С.188.

66. Хачпанова І.В., Козуб Л.С. Специфіка значення емоційно-оцінної лексики. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (2). с. 555–557.
67. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций: [монография]. Москва : Гнозис, 2008. 416 с.
68. Шпак М.М. Психологічні механізми розвитку емоційного інтелекту. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2015. Вип. 35. С. 188–199.
69. Шпак М. М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*. 2011. №1 С.286–288.
70. Шеремет М.К., Пахомова Н.Г. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення до навчання в школі: Навч.-метод. посібник. Київ : Либідь, 2009. 218 с.
71. Ackerman BP, Abe JA, Izard CE. Differential emotions theory and emotional development: mindful of modularity. In: Mascolo M, Griffin S, editors. *What Develops in Emotional Development? Emotions, Personality, and Psychotherapy*. New York: Plenum; 1998. pp. 85–106.
72. Hatfield E, Cacioppo JT, Rapson RL. Emotional contagion. *Curr. Dir. Psychol. Sci.* 1993; pp. 96–99.
73. Izard C., Stark K, Trentacosta C, Schultz D. Beyond emotion regulation: emotion utilization and adaptive functioning. *Child Dev. Perspect.* 2008.
74. Leonard L. B. *Children with Specific Language Impairment*. Cambridge, MA : MIT Press, 1998. 335 p.